

Waldemar Pałęcki

Najświętsza Maryja Panna Matka pojednania : analiza liturgiczno-teologiczna formularza ze Zbioru Mszy o Najświętszej Maryji Pannie

Salvatoris Mater 14/1/4, 86-102

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pojednanie człowieka z Bogiem dokonało się w wydarzeniu paschalnym Chrystusa, które w różny sposób obchodzone jest w ciągu całego roku liturgicznego. Znajduje się ono u podstaw i jednocześnie w centrum wiary chrześcijańskiej, przepowiadania i celebracji liturgicznej. Z tym wydarzeniem nierozdzielnie związana jest postać Najświętszej Maryi Panny, Matki Zbawiciela, która nosi tytuł Matki pojednania. Myśl ta wywodzi się z dawnej tradycji Kościoła i teologów średniowiecza, o czym przypomniał papież Jan Paweł II na audiencji generalnej 17 września 1997 roku¹. Odnowa liturgiczna zainicjowana po Soborze Watykańskim II w różnych formach przybliżyła tę prawdę poprzez kształtowanie właściwej postawy wobec kultu maryjnego, co też znalazło swój wyraz w ósmym rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele². W osobie Maryi bowiem, jak przypomniano w Konstytucji o liturgii, Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc Odkupienia i jednocześnie widzi w Matce Pana wzór swej przyszłej chwały³.

Waldemar Pałęcki MSF

Najświętsza Maryja Panna Matka pojednania. Analiza liturgiczno-teologiczna formularza ze Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie

SALVATORIS MATER
14(2012) nr 1-4, 86-102

Pannie, który został promulgowany dekretem *Christi mysterium celebrans* z 15 sierpnia 1986 r. Zarówno wydanie typiczne *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine* z 1987 r., jak też tłumaczenie polskie z 1998 r. składa się z dwóch tomów, obejmując osobno formularze mszalne i dostosowane do nich teksty czytań biblijnych. Księgi te razem z *Obrzędami koronacji Obrazów Najświętszej Maryi Panny*⁴ są jedynymi maryjnymi księgami liturgicznymi rytu rzymskiego. Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie był pomyślany jako dodatek do Mszału Rzymskiego i stanowi wybór czterdziestu sześciu formularzy mszalnych⁵. Jest on jednocześnie poszerze-

Przykładem liturgicznego kultu maryjnego po Soborze Watykańskim II jest zbiór formularzy mszalnych o Najświętszej Maryi

Przykładem liturgicznego kultu maryjnego po Soborze Watykańskim II jest zbiór formularzy mszalnych o Najświętszej Maryi

¹ JAN PAWEŁ II, *Dziela zebrane*, t. VIII: *Katechezy*, cz. III, Kraków 2007, 178.

² Por. LG 52-69.

³ Por. SC 103.

⁴ *Ordo coronandi imaginem Beatae Mariae Virginis*, Libreria Editrice Vaticana 1981. *Obrzęd Koronacji Wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, Katowice 2004.

⁵ D. THÖNNES, *Die Euchologie der Collectio Missarum de Beata Maria Virgine. Textkritische Quellenforschung und systematischtheologische Studien*, Frankfurt am Main 1993, 10-12.

niem i ubogaceniem euchologii w zakresie Mszy *wspólnych o Najświętszej Maryi Pannie*⁶. W świetle tych tekstów liturgicznych ukazano Maryję w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, poprzez akcentowanie w ciągu roku liturgicznego różnych tytułów i wydarzeń biblijnych. Wzorcem do ich opracowania były teksty liturgiczne występujące w święta maryjne w Mszale Rzymskim z 1975 r. czy też zatwierdzone dla niektórych wspólnot życia konsekrowanego⁷. Nie tworzą one oddzielnego cyklu maryjnego w roku liturgicznym, ale są ściśle związane z uobecnianym jedynym misterium Chrystusa, którego kulminacją jest Misterium Paschalne⁸. Inspiracją dla wielu tekstów liturgicznych z tego zbioru była również adhortacja apostołska papieża Pawła VI *Marialis cultus* z 1974 roku⁹.

Wśród wielu tekstów liturgicznych w *Collectio Missarum* znajduje się formularz o *Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania*, który przewidziano na Wielki Post. We wstępie do tego formularza zaznaczono, że oprócz prefacji, modlitwy zostały zaczerpnięte z *Missae propriae beatae Mariae Virginis Reconciliatricis peccatorum*, która została opublikowana w Wydawnictwie Watykańskim w drugiej połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku¹⁰. Formularz ten był zatwierdzony dla niektórych kongregacji zakonnych, jak na przykład dla misjonarzy saletynów oraz misjonarzy Świętej Rodziny. Posługują się oni tym formularzem w uroczystość partykularną Maryi Dziewicy z La Salette, przypadającą 19 września¹¹. Zagadnienie wskazujące na Maryję jako Matkę pojednania nie zostało jednak dopracowane w dokumentach soborowych, a zamieszczenie tego tytułu może sugerować pewien zwrot do przedwatykańskiej mariologii¹².

Analiza liturgiczno-teologiczna formularza Mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania pozwoli nie tylko uwypuklić istotne treści teologiczne, ale również wskaże na różnice tych tekstów, z wcześniej

⁶ J. GÓRZYŃSKI, *Mysli przewodnie „Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie” ze szczególnym odniesieniem do życia konsekrowanego*, „Anamnesis” 9(2003) nr 32, 54.

⁷ F. MAŁACZYŃSKI, *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, „Anamnesis” 2(1996/1997) nr 9, 80.

⁸ J.L. MARTIN, *Maria en la celebración del Misterio de Cristo. Los „Praenotanda” de la „Collectio Missarum de beata Maria Virgine”*, „Marianum” 49(1987) 61.

⁹ S. CZERWIK, *Maryja a Bóg Ojciec w „Zbiorze Mszy o Najświętszej Maryi Pannie”*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 3, 41.

¹⁰ Według wprowadzenia do formularza o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania, można wywnioskować, że został on zaaprobowany w 1978 r. Formularz tej mszy został zatwierdzony przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 25 czerwca 1976 r.; por. D. THÖNNES, *Die Euchologie der Collectio Missarum...*, 201.

¹¹ *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum a Sacra Familia*, Romae 1983, 10-14.

¹² F. COURTH, *Die Socia Christi im Jahreskreis der Liturgie. Zur neuen Sammlung von Marienmessen*, „Liturgisches Jahrbuch” 41(1991) 202.

zatwierdzonym formularzem mszy o *Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyńi grzeszników*.

1. Czytania biblijne

Człowiek przez grzech popełniony w raju zerwał relację z Bogiem i utracił jednocześnie stan pierwotnej szczęśliwości. W zarysowanej perspektywie zbawienia już od Księgi Rodzaju wpisana jest postać Niewiasty, której potomstwo odniesie zwycięstwo nad szatanem (Rdz 3, 15). To orędzie nabrało nowego wyrazu w Chrystusie, a Maryja jako nowa Ewa uczestniczy w tryumfie swego Syna. W Niej więc obietnice starotestamentowe stały się rzeczywistością¹³. Główny motyw czytań biblijnych formularza *Mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania* skupia się wokół tematu pojednania, którego dokonał Bóg. Na pierwszym miejscu należy wskazać na teksty natchnione, które proklamowane są w czasie celebracji mszy św. według tego formularza.

a) *W Chrystusie Bóg jednal z sobą świat* (2 Kor 5, 19) – pierwsze czytanie

W formularzu mszalnym o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania przewidziano przed Ewangelią jedno czytanie z Nowego Testamentu. W czytaniu tym św. Paweł ukazuje cel pojednania: człowiek pojednany z Bogiem ma stać się nowym stworzeniem (por. 2 Kor 5, 17-21)¹⁴. W kontekście tego czytania akt pojednania sprawia wręcz przemianę ontyczną człowieka, która postrzegana jest w kontekście wertykalnym: pojednania z Bogiem w Chrystusie, oraz horyzontalnym, pojednania ludzi między sobą¹⁵. To oczekiwanie na zrealizowanie obietnicy dotyczącej zainicjowania nowego stworzenia, pojednanego z Bogiem, jest zakorzenione w prorocत्वach i apokaliptyce Starego Testamentu, ze szczególnym wskazaniem na proroka Izajasza (por. Iz 65, 17; 66, 22). W perspektywie Nowego Przymierza człowiek doświadczy odnowienia swego istnienia według wzoru Chrystusa, gdy pozwoli się ogarnąć i przemienić przez Ducha

¹³ H. LANGKAMMER, *Maryja w Nowym Testamencie*, Gorzów Wielkopolski 1991, 139.

¹⁴ *Lectionarium pro missis de Beata Maria Virgine*, Libreria Editrice Vaticana 1987, 57 (dalej: LMBMV); *Lekcjonarz Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, 66 (dalej: LMNMP).

¹⁵ A. MALINA, *Najświętsza Maryja Panna, Matka pojednania*, w: A. PACIOREK, H. WITCZYK, *Nowe Msze o Najświętszej Maryi Pannie. Komentarze i homilie*, Kielce 2008, 153.

Pana. Zainicjowanie nowego stworzenia w człowieku dokonuje się natomiast przez powołanie, nawrócenie i chrzest (por. Ga 3, 27-28; 6, 14)¹⁶.

W tekście biblijnym św. Paweł podkreślił także misję apostołów w posługiwaniu podczas pojednania (*dedit nobis ministerium reconciliationis*). Im to bowiem Pan zlecił posługę jednania, aby administrowali, czyli rozdzielali owoce zbawienia¹⁷. Ta posługa jest ciągle aktualna dla chrześcijan, gdyż pojednanie z Bogiem nie jest jedynie przeszłością, czy już posiadanym nienaruszalnym dobrem. Wezwanie do pojednania skierowane jest zarówno do samego św. Pawła, jak też uczniów Chrystusa, aby na tej drodze osiągnąć owoce zbawienia. Te owoce zbawienia zostały darowane przez Chrystusa, który stał się ofiarą złożoną za grzechy ludzi (dosłownie: Bóg uczynił Jezusa grzechem – *pro nobis peccatum fecit*). Myśl ta odnajduje swój prawnik w starotestamentowym ofiarniczym kulcie składania ofiary za grzechy (por. Kpł 4, 1-5, 13), czy w przepowiadaniu proroka Izajasza o cierpiącym Słudze Jahwe (por. Iz 53, 10). W Chrystusie jednak ta forma dotychczasowego kultycznego prześlągania została całkowicie zniesiona¹⁸. Pieśni o cierpiącym Słudze Jahwe wskazują na zdolność współcierpienia i współuczestniczenia Chrystusa w ziemskiej kondycji człowieka oraz na współudział w jego słabościach¹⁹. W kontekście słów Pawłowich można spojglądać na Maryję jako na Matkę pojednania. Tytuł ten ma wydźwięk chrystocentryczny, gdyż Bogarodzica stała się Matką pojednania ze względu na poczęcie Syna Bożego, w którym Bóg pojednał świat ze sobą²⁰. W takim ujęciu św. Ireneusz z Lyonu (zm. ok. 202) w *Adversus haereses* mówił o Maryi jako *przyczynie zbawienia*²¹.

Czytanie tego fragmentu z Drugiego Listu do Koryntian przewidziano również we wcześniejszym formularzu mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników. Jednak podczas mszy sprawowanej według tego formularza proklamowane jest ono jako drugie czytanie, gdyż w pierwszym czytaniu przywoływany jest tekst o przymierzu pomiędzy Bogiem a Noem. Zostało ono zawarte po potopie, a na mocy tego przymierza Bóg obiecał, że nigdy więcej nie zniszczy swego stworzenia

¹⁶ H.J. KLAUCK, 2. *Korintherbrief*, w: *Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung*, red. J. GNILKA, R. SCHNACKENBURG, Würzburg 1986, 55.

¹⁷ K. ROMANIUK, A. JANKOWSKI, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 2, Poznań-Kraków 1999, 188 (dalej: *Komentarz*).

¹⁸ H.J. KLAUCK, 2. *Korintherbrief*, w: *Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung...*, 56-57.

¹⁹ *Komentarz*, 189.

²⁰ A. MALINA, *Najświętsza Maryja Panna...*, 154.

²¹ *...sic et Maria habens praedestinatum virum, et tamen virgo, obediens, et sibi, et universo generi humano causa facta est salutis*; IRAENEUS LUGDUNENSIS, *Adversus haereses, Liber III*, PG 7, 959.

(por. Rdz 9, 8-17)²². Temat radosnej nowiny o dokonującym się zbawieniu podejmuje psalm responsoryjny.

b) *Miłosierny jest Pan i łaskawy* (Ps 103 [102], 8a) – psalm responsoryjny

U podstaw planu zbawienia ludzkości i dzieła pojednania człowieka z Bogiem w Chrystusie, jest niezmierzone miłosierdzie Boga. Przypomniano o tym w psalmie responsoryjnym (Ps 103 [102], 1-2. 3-4. 8-9. 13-14. 17-18), który nazywany jest *Te Deum* Starego Testamentu, czy proto-Ewangelią miłosierdzia²³. W refrenie psalmu *Chwal i błogosław, duszo moja, Pana*, autor zachęca do wyrażenia dziękczynienia Bogu za wszystkie dobra, które człowiek od Niego otrzymuje²⁴. Napomina wiernych, aby nie zapominali o dobrodziejstwach Boga (w. 2). W psalmie tym zwrócono uwagę na czyny miłosierne Boga, które prowadzą do pojednania, podkreślając, że to On odpuszcza wszystkie winy i leczy wszystkie choroby, ratując człowieka od śmierci (w. 3-4)²⁵. Motyw ten współbrzmi z zapewnieniem, że Pan jest miłosierny i łaskawy, Jego gniew nie trwa wiecznie i nie zważa na grzechy człowieka (w. 8-9)²⁶. Postawę miłosiernego Boga psalmista porównał do ojca, który zna słabości swoich dzieci (w. 13-14). Ze względu więc na postawę miłosiernego ojca ludzie mogą liczyć na łaskawość Pana. Warunkiem jest jednak, aby zachowywali Jego przykazania²⁷. Miłosierdzie, cierpliwość i łaskawość to bowiem znaki pozwalające poznać działanie Boga²⁸. W psalmie tym powraca słynny obraz Boga, który jest zatroskany o swoje dzieci, tak jak dobry ojciec²⁹.

W formularzu mszalnym o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników jako śpiew międzylekcyjny przewidziano pieśń Judyty (por. Jdt 13, 18-20)³⁰.

c) *Krzyż Chrystusa jest znakiem przymierza* – śpiew przed Ewangelią

O misterium pojednania człowieka z Bogiem w śmierci i Zmartwychwstaniu Chrystusa przypomina śpiew przed Ewangelią. W parafrazie tek-

²² Por. *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum...*, 11-12.

²³ G. RAVASI, *Psalmy*, cz. 3, Kraków 2008, 436, 439.

²⁴ LMBMV, 57-58; LMNMP, 66-67.

²⁵ H.J. KRAUS, *Psalmen*, w: *Biblischer Kommentar Altes Testament*, red. S. HERMANN, H.W. WOLFF, B. I/1, Neukirchen-Vluyn²1979, 703.

²⁶ G. RAVASI, *Psalmy...*, 464.

²⁷ A. MALINA, *Najświętsza Maryja Panna...*, 154-155.

²⁸ H.J. KRAUS, *Psalmen...*, 703.

²⁹ G. RAVASI, *Psalmy...*, 467-468.

³⁰ *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum...*, 11-12.

stu biblijnego, przypominającego zawarcie przymierza po potopie, porównano krzyż Chrystusa do znaku tego przymierza, jakim była tęcza (por. Rdz 9, 17)³¹. Znak ten po potopie wskazywał, że Bóg wykorzystuje naturę w służbie dziełu zbawienia, zachowując całe stworzenie od zniszczenia³². Krzyż jest znakiem Chrystusa jako Pośrednika Przymierza, które zostało zawarte we Krwi Pana³³. Motyw tęczy, jako znaku po zniszczeniu potopem, znany był również w literaturze pozabiblijnej, a przykładem jest słynny akadyjski epos o Gilgameszu. W przeciwieństwie jednak do tekstów pozabiblijnych Noe nie został obdarzony nieśmiertelnością, o czym wspomniano w źródłach pogańskich³⁴.

W porównaniu z formularzem mszalnym o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników werset ten został nieco zmieniony w *Collectio missarum*, a przez dodanie wzmianki o krzyżu – jako znaku Przymierza – jeszcze wyraźniej koresponduje z pierwszym czytaniem i Ewangelią³⁵.

d) *Oto Matka Twoja* (J 19, 27) – Ewangelia

Kulminacyjnym momentem liturgii słowa w czasie Mszy św. jest proklamacja Ewangelii. W perykopie formularza o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania przypomniano scenę ukrzyżowania, kiedy Jezus przekazał Jana w opiekę Maryi, a swoją Matkę umiłowanemu uczniowi (por. J 19, 25-27). Wydarzenie to ukazuje ścisły związek Matki Bolesnej z Jej Synem i współcierpienie Maryi z cierpieniem Mesjasza. W tej konfrontacji z wydarzeniem Krzyża nie chodzi jedynie o podkreślenie stanu emocjonalnego rozdarcia serca i bólu Maryi, ale zaakcentowano fakt Jej trwania przy Ukrzyżowanym. Taka postawa wskazuje więc na męstwo Maryi w obliczu cierpienia Jej Syna³⁶.

Wydarzenie spod krzyża interpretowano jako powtórne przyjęcie przez Maryję *fiat*, a jego celem był udział w cierpieniu z Odkupicielem³⁷. Jak zaznaczył opat benedyktyński Arnold z Bonneval (zm. 1156)

³¹ *Crux Christi signum est foederis quod constitui inter me et omnem carnem super terram*; LMBMV, 58. *Krzyż Chrystusa jest znakiem przymierza zawartego między Bogiem a wszystkimi istotami, jakie są na ziemi*; LMNMP, 67.

³² C. WESTERMANN, *Genesis*, w: *Biblischer Kommentar Altes Testament...*, 635-636.

³³ A. MALINA, *Najświętsza Maryja Panna...*, 156.

³⁴ J. SCHARBERT, *Genesis*, w: *Die neue Echter Bibel. Altes Testament*, red. J.G. PLÖGER, J. SCHNEIDER, Würzburg 21985, 99.

³⁵ *Hoc erit signum foederis, quod constitui inter me et omnem carnem super terram* (Rdz 9, 17); *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum...*, 13.

³⁶ J. KUDASIEWICZ, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991, 151-152.

³⁷ L. SCHEFFCZYK, *Maria Assumpta – im Licht des Erlösungsgeheimnisses*, „Sedes Sapientiae” 4(2000) nr 1, 59.

w swoim dziele *De laudibus beatae Mariae Virginis* na Golgocie Maryja wraz z Chrystusem złożyła ofiarę Bogu: dla Maryi była to ofiara z krwi Jej serca, a dla Jezusa ofiara z krwi Jego Ciała³⁸. Myśl tę przedstawił również św. Bonawentura (zm. 1274), który w *Collationes de septem donis Spiritus Sancti* napisał, że gdy Chrystus cierpiał na krzyżu dla zbawienia człowieka, obecna pod krzyżem Maryja przyjęła wolę Bożą, jej się poddała i zgodziła, aby Chrystus, który był cennym darem Jej łona, został w ofierze złożony na krzyżu dla odkupienia ludzkości³⁹. Tym samym Bogurodzica pod krzyżem została ustanowiona pojednawczynią grzeszników⁴⁰.

Spoglądając na scenę pod krzyżem, można zauważyć, że św. Jan ewangelista przedstawia zachodzące relacje pomiędzy Jezusem a Maryją – Jego Matką i Janem – umiłowanym uczniem. Ewangelia ta ukazuje jeszcze wyraźniej związek Maryi – Matki Pojednania – z Chrystusem, który w misterium Krzyża pojednał świat z Ojcem. Jezus, jak podaje Orygenes, przekazując testament z krzyża stworzył bowiem nową mesjańską więź, która obejmuje wszystkich odkupionych⁴¹. Maryja, będąc wzorem Kościołem – Oblubienicy, pod krzyżem stała się również przykładem przyjęcia daru Odkupienia⁴². Była ona pierwszą Uczennicą Pańską, która wiernie zachowała wszystkie słowa Jezusa w swoim sercu i wytrwała wiernie aż do śmierci Jej Syna⁴³. Stała się przez to osobą, która w szczególny sposób otworzyła się na dar zbawienia⁴⁴.

Relacje przedstawione w Janowej scenie ukrzyżowania znajdują się u podstaw tytułu Maryi – Matki pojednania. Inicjatywa pojednania ludzkości z Bogiem leży wyłącznie w gestii Ojca, a spełnia się przez Syna

³⁸ *Movebat enim eum matris affectio, et omnino tunc erat una Christi et Mariae voluntas, unumque holocaustum ambo pariter offerebant Deo: haec in sanguine cordis, hic in sanguine carnis*; ERNALDUS, *Libellus de Laudibus B. Mariae Virginis*, PL 189, 1727.

³⁹ *Secundo, persolvit istud pretium ut mulier fortis et pia, scilicet quando Christus passus est in cruce ad persolvendum pretium istud, ut nos purgaret, lavaret et redimeret; tunc beata Virgo fuit praesens, acceptans et concordans voluntati divinae. Et placuit ei, quod pretium uteri sui offerretur in cruce pro nobis*; BONAVENTURA, *Collatio VI. De Dono Fortitudinis Collatio Secunda*, w: *Opere di San Bonaventura*, t. VI/2, opr. J. GUY BOUGEROL, L. SILEO, Città Nuova 1995, 226.

⁴⁰ S. CZERWIK, *Maryja wzorem współdziałania Kościoła z Ojcem, Synem i Duchem Świętym w celebracji Eucharystii według „Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie, „Salvatoris Mater” 2(2000) nr 3, 174-175.*

⁴¹ K. ROMANIUK, A. JANKOWSKI, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań-Kraków 1999, 574.

⁴² S. SZCZEPANIEC, *Metafora Oblubienica i Oblubienicy w Zbiorze Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, w: *Ku liturgii nadziei*, red. R. BIEL, Tarnów 2005, 304.

⁴³ J.L. MARTIN, *Maria en la celebración del Mistero de Cristo. Los „Praenotanda” de la „Collectio Missarum de beata Maria Virgine”*, „Marianum” 49(1987) 74.

⁴⁴ J. GNILKA, *Johannesevangelium*, w: *Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung...*, 145.

(Rz 5, 10-11; Kol 1, 19-22)⁴⁵. Ten tytuł maryjny wynika więc całkowicie z Boskiego macierzyństwa, a myśl ta znajduje swoje potwierdzenie i uzasadnienie w jednym z listów św. Ambrożego (zm. 397). Ów ojciec Kościoła podkreślił, że Maryja Dziewica porodziła zbawienie świata i zrodziła źródło życia tego wszystkiego, co istnieje⁴⁶. Maryja jako matka jest więc na usługach dzieła pojednania, które zostało podporządkowane inicjatywie Boga Ojca⁴⁷.

Analiza tekstów biblijnych formularza mszalnego o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania pozwala wskazać na myśl przewodnią ukazującą ten tytuł maryjny w kontekście chrystocentrycznym⁴⁸. Chrystus przedstawiony jest jako Ten, w którym miłosierny Bóg dokonał pojednania ze sobą całej ludzkości. Fakt ten został dokonany na krzyżu, a Maryja ze względu na swe macierzyństwo i wstawienniczą rolę zasługuje na miano Matki pojednania.

2. Teksty eucharystyczne

Rola Maryi jako Matki pojednania została przedstawiona w tekstach eucharystycznych, które poddają refleksji charakterystyczny rys teologiczny. Oprócz czytań biblijnych do własnych tekstów tego formularza należą modlitwy, antyfony procesyjne oraz prefacja. Interesującym pozostaje odnalezienie istotnych treści, które przedstawiają Maryję jako Matkę pojednania i pozwalają uzasadnić ten tytuł.

a) *Pan jest łagodny i miłosierny* Ps 145 [144], 8 – antyfona na wejście

W formularzu mszalnym o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania zaproponowano dwie antyfony na wejście. Pierwszy tekst został zaczerpnięty z Księgi Psalmów. Antyfona ta przypomina o tym, że inicjatorem i źródłem pojednania jest Bóg, gdyż: *Pan jest łagodny i miłosierny, nieskory do gniewu i bardzo łaskawy. Pan jest dobry dla wszystkich, a Jego miłosierdzie nad wszystkim, co stworzył* (Ps 145 [144], 8-9)⁴⁹. Wszystkie

⁴⁵ A. MALINA, *Najświętsza Maryja Panna...*, 152.

⁴⁶ *Virgo genuit mundi salutem, virgo peperit vitam universorum*; AMBROSIUS MEDIOLANENSIS, *Epistola LXIII*, PL 16, 1198.

⁴⁷ S. CZERWIK, *Maryja a Bóg Ojciec w „Zbiorze Mszy o Najświętszej Maryi Pannie”...*, 53.

⁴⁸ F. COURTH, *Die Socia Christi...*, 209.

⁴⁹ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, 77 (dalej: ZMNMP). Ant. Introit: *Miserator et misericors Dominus, patiens et multum misericors. Suavis Dominus universis, et miserationes eius super omnia opera eius; Collectio missarum de Beata Maria Virgine*, Libreria Editrice Vaticana 1987, 54 (dalej: CMBMV).

wielkie dzieła Boga objawiają więc Jego dobrość i łaskawość i zapewniają jednocześnie o wierności Boga Jahwe w realizacji dzieła zbawienia⁵⁰. Ten sam tekst biblijny występuje również w antyfonie na wejście formularza mszalnego o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników, który został zatwierdzony w 1976 roku⁵¹. W *Collectio missarum* zaproponowano do wyboru drugą antyfonę: *Bądź pozdrowiona, łaski pełna, my grzesznicy wzywamy Twojej litości, bo miłosiernie spoglądasz na naszą nędzę*⁵². W antyfonie tej wskazano na Maryję jako Matkę miłosierdzia, który to tytuł – według analogii – stanowi preludeum do oddawania czci Maryi jako Matce pojednania. Tekst tej antyfony w całości nie pochodzi z ksiąg biblijnych, ale jedynie inwokacja została zaczerpnięta ze sceny Zwiastowania (por. Łk 1, 28). Inwokacja ta przywołuje jednocześnie jedną z najstarszych antyfon na wejście formularzy mszy maryjnych *Salve, sancta Parens... – Witaj, święta Rodzicielko...*, która pochodzi z pism Seduliusza (zm. V w.)⁵³. Od XII w. ten tekst występuje jako antyfona na wejście we mszy ku czci Najświętszej Maryi Panny⁵⁴.

b) Maryja jako *Pojednawczyni grzeszników* – kolekta

Kolekta mszalna *Deus, qui, pretioso sanguine Filii tui...*⁵⁵ jest klasycznie zbudowana i rozpoczyna się od anaklezy skierowanej do Boga Ojca. W części anamnetycznej wspomniano wydarzenie spod krzyża, gdy Chrystus przez przelanie Najdroższej Krwi pojednał świat ze sobą, a Maryję Panę uczynił Matką wszystkich ludzi (por. J 19, 25-27). W słowach tych zo-

⁵⁰ H.J. KRAUS, *Psalmen...*, 949.

⁵¹ Występuje tu rozbieżność dat. W opracowaniach na ten temat przytaczana jest data zamieszczona w *Collectio missarum*; por. A. CATELLA, *La Collectio Missarum de Beata Maria Virgine. Analisi della eucologia*, „Rivista Liturgica” 75(1988) 91.

⁵² ZMNMP, 77. *Ave gratia plena, a peccatoribus clemens advocaris, quia nostram miseriam miserans intueris*; CMBMV, 54.

⁵³ *Salve, sancta parens, enixa puerpera Regem, Qui coelum, terramque tenet per saecula*; COELIUS SEDULIUS, *Coelii Sedulii in quinque libris distributum Carmen Paschale cui subjacet et continenter respondet Opus Paschale, Prosaico Sermone Scriptum, Liber secundus*, PL 19, 599.

⁵⁴ Antyfona ta nie występuje w starszych księgach liturgicznych zachowanych do czasów współczesnych; por. R.J. HESBERT, *Antiphonale Missarum sextuplex*, Rome 1935, 230.

⁵⁵ *Deus, qui pretioso sanguine Filii tui, mundum tibi reconciliasti eiusque Matrem, iuxta crucem, peccatorum Reconciliatricem constituere dignatus es, tribue, quaesumus, ut, eiusdem beatae Virginis Mariae intercessione, nostrorum delictorum veniam consequamur*; CMBMV, 54. *Boże, Ty pojednałeś świat ze sobą przez Najdroższą Krew Twojego Syna i pod krzyżem ustanowiłeś Jego Matkę Pojednawczynią grzeszników, spraw, abyśmy za macierzyńskim wstawiennictwem Najświętszej Maryi Panny otrzymali odpuszczenie naszych grzechów*; ZMNMP, 78.

stała podkreślana relacja pomiędzy Maryją a Kościołem i Maryją a chrześcijaninem⁵⁶. Dopowiedzeniem w tej części anamnetycznej jest stwierdzenie, że Jezus ustanowił swoją Matkę *Pojednawczynią grzeszników*. Tytuł ten koresponduje z określeniem treści formularza z *Collectio Missarum*, gdzie Maryja nazwana jest Matką pojednania. Uzasadnieniem tytułu Maryi jako *Pojednawczyni grzeszników* jest postrzeganie Matki Pana jako towarzyski cierpienia Jej Syna⁵⁷. Ten tytuł znany jest w teologii od średniowiecza. Nawiązuje do niego św. Anzelm z Canterbury (zm. 1109) w jednej z modlitw ku czci Najświętszej Maryi Panny. Jego zdaniem uzasadnieniem tego tytułu jest przesłanka, że Maryja jest Matką usprawiedliwienia i usprawiedliwionych, Matką pojednania i pojednanych, Matką zbawienia i zbawionych⁵⁸. Przykładem są również inne teksty patrystyczne, a także modlitwa św. Bernarda z Clairvaux (zm. 1153). Za wstawiennictwem Bogurodzicy ów święty prosił o łaskę pojednania z Bogiem⁵⁹.

Wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny, jako Matki pojednania, ma przynieść doczesne i wieczne skutki, o czym wspomniano w prośbach tej modlitwy. Na pierwszym miejscu występuje prośba o odpuszczenie grzechów i *macierzyńskie wstawiennictwo*. Ten przymiotnik dodany w polskim tłumaczeniu jeszcze wyraźniej wskazuje na fakt, że Maryja jest Matką pojednania, gdyż jest Matką Jezusa. Z drobnymi zmianami kolekta ta została przejęta z formularza mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników⁶⁰.

⁵⁶ A. CATELLA, *La Collectio Missarum...*, 102.

⁵⁷ M. AUGÉ, *Algunas impresiones sobre las nuevas: Misas marianas*, „Ephemerides Mariologicae” 38(1988) 377.

⁵⁸ *Quemadmodum enim Dei Filius est beatitudo justorum, sic, o tu salus fecunditatis, Filius tuus est reconciliatio peccatorum. Non enim est reconciliatio, nisi quam tu casta concepisti; non est justificatio, nisi quam tu integra in utero fovisti; non est salus, nisi quam, tu virgo, peperisti. Ergo, o domina, mater es justificationis et justificatorum, genitrix es reconciliationis et reconciliatorum, parens es salutis et salvatorum. O beata fiducia! o tutum refugium! Mater Dei est mater nostra; mater ejus in quo solo speramus, et quem solum timemus, est mater nostra; mater, inquam, ejus qui solus salvat, solus damnat, est mater nostra; ANSELMUS CANTUARIENSIS, Oratio LII. Ad sanctam Virginem Mariam. Cum meditatione et laude meritorum ejus, PL 158, 956-957.*

⁵⁹ *Audi, precor, o plena gratia, / Peccatoris hujus suspiria, / Et pro tua misericordia / Deo meo me reconcilia, / Mater bona; BERNARDUS, Oratio ad Dominum Jesum, et B. Mariam Matrem ejus, PL 184, 1325.*

⁶⁰ We wcześniejszym zatwierdzonym formularzu występują nieznaczne różnice. Zaimek *Tibi* zapisany jest dużą literą; zamiast *Beatissima Virgo* zapisano: *beata Virgo*; skreślono słowo: *pia* przed *intercessio*.

c) Maryja jako *ucieczka grzesznych* – modlitwa nad darami

Tekst modlitwy nad darami w tłumaczeniu polskim nie odpowiada dokładnie wersji łacińskiej: *Hostias tibi, Domine*⁶¹. W polskim tłumaczeniu tej modlitwy, kierowanej do Ojca, dodano słowo *miłosierny*, które ma podkreślić, że źródłem miłosierdzia i pojednania jest sam Bóg. Tekst modlitwy nad darami ma swój prawzór w jednych z najstarszych ksiąg liturgicznych, do których należą Sakramentarz Gelazjański Starszy⁶² oraz Sakramentarz Gregoriański-Hadriański⁶³. W księgach po reformie Soboru Trydenckiego modlitwę tę odmawiano w Piątą Niedzielę po Epifanii, w środę pierwszego tygodnia Wielkiego Postu oraz we mszy wotywniej w intencji o odpuszczenie grzechów⁶⁴. W tym brzmieniu w powatykańskim Mszałe Rzymskim odmawiana jest we wtorek Piątego tygodnia Wielkiego Postu⁶⁵.

Struktura modlitwy nad darami jest charakterystyczna w liturgii rzymskiej. Tekst modlitwy nad darami w *Collectio Missarum* ubogacono o wezwanie podkreślające wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny (*intercedente beata Virgine Maria, peccatorum refugio*). Wezwanie to jednak zostało również nieco zmienione w porównaniu z formularzem mszy o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników z 1976 r., gdzie zamiast słowa *Beata* występowało określenie *Beatissima* i zamiast *peccatorum refugio* znajdowało się *peccatorum Reconciliatrice*⁶⁶. Po anaklezie skierowanej do Boga Ojca występuje prośba o *litościwie odpuszczenie grzechów i pokierowanie niestałymi sercami*. Określenie składanej ofiary jako tej, która ma być przebłaganiem i chwałą, koresponduje z tajemnicą pojednania. Podkreślono w tej modlitwie rolę Maryi, która – jako ucieczka grzesznych – wstawia się za swymi dziećmi.

⁶¹ *Hostias tibi, Domine, placationis et laudis offerimus: ut, intercedente beata Virgine Maria, peccatorum refugio, et delicta nostra miseratus absolvas et mutanita corda tu dirigas. Per Christum*; CMBMV, 55. *Miłosierny Boże, składamy Tobie Ofiarę przebłagania i chwały, abys za wstawiennictwem Najświętszej Maryi Panny, która jest Ucieczką grzesznych, litościwie odpuścił nam grzechy i sam pokierował niestałymi sercami*; ZMNMP, 78.

⁶² *Hostias tibi, Domine, placationis offerimus: ut et delicta nostra miseratus absolvas et mutanita corda tu dirigas. Per Christum*; L.C. MOHLBERG, *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56 *Sacramentarium Gelasianum*), Roma 1960, 199.

⁶³ J. DESHUSSES, *Le Sacramentaire Gregorien. Ses Principales Formes d'apres les plus anciens Manuscrits*, v. 1, Fribourg 1971, 137.

⁶⁴ *Liturgia Tridentina. Fontes – Indices – concordantia 1568-1962*, opr. Sodi Manlio, Toniolo Alessandro, Bruylants Placide, Città del Vaticano 2010, 384.

⁶⁵ *Missale Romanum. Ex decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recogitum. Editio typica tertia*, Città del Vaticano 2002, 260 (dalej: MR 2002).

⁶⁶ *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum...*, 13.

W tekście modlitwy nad darami na uwagę zasługuje tytuł maryjny: *ucieczka grzesznych*, który w łacińskim brzmieniu: *refugium pauperum*, albo *refugium peccatorum* znany był w tradycji Kościoła. Do Maryi jako Świątyni Zbawiciela i Ucieczki grzesznych modlił się w jednej z modlitw benedyktyńskich opat Gotfryd z Vendôme (zm. 1132)⁶⁷. W kazaniu ósmym ku czci Najświętszej Maryi Panny ten sam autor wychwala Maryję jako Tę, która po swoim Synu jest szczególną ucieczką grzeszników⁶⁸. Dopowiedzeniem do tego tytułu są określenia Honoriusza z Autun, (zm. ok. 1151), który nazywa Maryję nie tylko *Ucieczką grzeszników*, ale również *Pociechą strapionych*, czy Tą, która podnosi upadłych⁶⁹. O Maryi, jako ołtarzu ziemskim, do którego uciekają się biedni i znajdują pomoc wspomniął opat benedyktyński i późniejszy biskup z Chartres Piotr z Celle (zm. 1183) w *Liber de panibus*⁷⁰. Opat Absalom z Springiersbach (zm. 1203) natomiast łączy tytuł *Ucieczka grzeszników* z określeniem Maryi jako *Gwiazdy morza*⁷¹. Tytuł maryjny: *refugium peccatorum* często występował w hymnach i pieśniach maryjnych, a przykładem jest trzynastowieczny tekst, w którym kierowano wezwaniem: *Tu sola es peccatorum Singulare refugium*⁷². Przykłady te potwierdzają obecność tych myśli w teologii doby Średniowiecza.

d) Maryja o miłosiernym sercu dla grzeszników – prefacja

Prefacja zamieszczona w *Collectio missarum* formularza o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania nie ma swojego wzoru w dotychczas

⁶⁷ *Templum sacrum Salvatoris, / Refugium peccatoris, / Mundi salus, mors peccati. / Summi facta parens nati*, GOFFRIDUS, *Oratio ad matrem Domini*, PL 157, 235.

⁶⁸ *Haec est laudabilis, et universalis imperatrix angelorum et hominum Virgo sanctissima, quae licet a Creatore omnium creata sit, in ipsa Creator ipse factus est creatura. Filia quidem Dei, sed Dei simul et hominis Mater incorrupta. Haec post filium suum est praecipuum refugium peccatoribus, quo post lapsum fugiant, consilium, ut poeniteant, auxilium, ut convertantur ne pereant*, GOFFRIDUS, *Sermo VIII. In omni festiuitate B. Mariae Matris Domini*, PL 157, 270.

⁶⁹ *Quadam namque nocte nimio ploratu fatigatus obdormiuit, et ecce beata Dei Genitrix, consolatio miserorum, refugium peccatorum, reparatio lapsorum, moerenti astitit, Christum preces exaudisse, veniam reatus sui ea opitulante eum consecutum retulit*; HONORIUS AUGUSTODUNENSIS, *De assumptione sanctae Mariae*, PL 172, 994.

⁷⁰ *Domina nostra nihilominus altare est terrenum, quia refugium est miserorum*; PETRUS CELLENSIS, *Liber de panibus. XXI. De pane qui coquitur in clibano*, PL 202, 1021.

⁷¹ *...maris stellam, propter miserorum refugium*; ABSALON SPRINCKIRSBACKENSIS, *Sermo XXII In Annunciatione Beatae Mariae*, PL 211, 132.

⁷² *Analecta hymnica medii aevi*, t. XX, red. G.M. DREVES, C. BLUME, H. BANNISTER, Leipzig 1895, 229.

sowych księgach liturgicznych. Została ona ułożona specjalnie dla tego formularza⁷³. W pierwszej części prefacji Bóg wychwalany jest jako Ten, który nie pozostawia błądzących bez pomocy i różnymi sposobami przywołuje do swojej miłości. W tej wdzięczności za Boże miłosierdzie ukazane jest miejsce Maryi w dziele pojednania. Bóg wybrał Maryję wolną od grzechu (dosłownie: która nie знаła grzechu – *ignarae peccati*) i dał Jej serce miłosierne dla grzeszników (*cor miserans*). Do pełnienia tego zadania Bóg przygotował Maryję, zachowując Ją od grzechu pierworodnego (*praeredemptio*). W kolejnych wersach prefacji wskazano na atrybuty Maryi, która została obdarzona szczególnymi darami, aby pomagać grzesznikom. W Niej grzesznicy podziwiają macierzyńską miłość i ją odczuwają (*maternam caritatem intuentes*). Ona posiada w sobie duchowe piękno (*spiritalem pulchritudinem contemplantes*), dlatego grzesznicy, wpatrując się w Jej przykład, powstrzymują się od grzechu. Wierni natomiast, rozważając Jej słowa i przykłady (*verba et exempla meditantes*), zostają pociągnięci do zachowania przykazań Syna Bożego⁷⁴.

e) Matka Chrystusa, *Słońca sprawiedliwości* – antyfony na komunie

Antyfony na komunie św. nie została zaczerpnięta z tekstu biblijnego, ale można odnaleźć parafrazy z tekstów natchnionych. Maryja, której chwałę głoszą ludy, jest Tą, z której narodził się Jezus nazywany *Słońcem sprawiedliwości* (por. Mł 3, 20; Łk 1, 78-79)⁷⁵. Jest to synonim Me-

⁷³ *Vere dignum et iustum est, omnipotens aeternae Deus, tibi in omnibus et pro omnibus semper gratias agere, tuasque praedicare virtutes. Qui, propter nimiam bonitatem tuam, errantes non deseris, sed multis modis ad tui revocas amorem: tu enim beatae Virgini, ignarae peccati, cor miserans erga peccatores dedisti; qui eius maternam caritatem intuentes, ad eam confugiunt tuam veniam implorantes, a peccati foeditate abstinere nituntur; eius autem verba et exempla meditantes, ad Filii tui praecepta servanda commonentur. Per quem maiestatem tuam adorant exercitus Angelorum, ante conspectum tuum in aeternitate laetantium. Cum quibus et nostras voces ut admitti iubeas, deprecamur, socia exultatione dicentes; CMBMV, 56. Zaprawdę, godne to i sprawiedliwe, abyśmy Tobie, wszechmogący, wieczny Boże, zawsze, we wszystkim i za wszystko składali dziękczynienie i głosili Twoją potęgę. Ty w swojej wielkiej dobroci nie porzucasz błądzących, lecz różnymi sposobami przywołujesz ich do swojej miłości. Ty dałeś Najświętszej Dziewicy, wolnej od grzechu, serce miłosierne dla grzeszników, którzy odczuwając Jej macierzyńską miłość, uciekają się do Niej i upraszają Twoje [s. 79] przebaczenie. Podziwiając Jej duchowe piękno, usiłują się powstrzymać od brzydoty grzechu, a rozważając Jej słowa i przykłady, zostają pociągnięci do zachowywania przykazań Twojego Syna. Przez Niego Twój majestat uwielbiają zastępy Aniołów, którzy zawsze się radują w Twojej obecności. Prosimy, aby i nasze głosy przyłączyły się do nich, razem z nimi wołając; ZMNMP, 78-79.*

⁷⁴ D. THÖNNES, *Die Euchologie der Collectio Missarum...*, 209-210.

⁷⁵ *Gloriosa dicta sunt de te, Maria, quia ex te ortus est sol iustitiae, Christus, Deus noster; CMBMV, 56. Głoszą Twoją chwałę, Maryjo, z Ciebie bowiem narodziło się Słońce sprawiedliwości, Chrystus, który jest naszym Bogiem; ZMNMP, 79.*

szasza, który przyniesie światu zbawienie. Będzie ono polegać na wiernym zachowaniu sprawiedliwości prawa, które stanie się źródłem ogromnej, spontanicznej radości⁷⁶. Starotestamentowy obraz Mesjasza, który przyjdzie jak światło słońca czy gwiazdy (por, Iz 60, 1) wypełnił się w Chrystusie. To On wszystkim przebywającym w ciemności, chorym i grzesznikom, których uważano za umarłych, przyniósł życie, którego synonimem jest światło⁷⁷.

W tradycji Kościoła również tytuł *Słońce sprawiedliwości* często odnoszono do Chrystusa. Przykładem jest mowa św. Maksyma z Turynu (zm. ok. 408-423) na Uroczystość Narodzenia Pańskiego. Ów pisarz podkreśla, że to nowe *Słońce sprawiedliwości* przenika więzienia, otwiera otchłanie, bada serca, swoim duchem ożywia umarłych i podnosi upadłych. Poza tym żar tego Słońca oczyszcza to, co splamione, umacnia to, co wątpliwe i niszczy to, co grzeszne⁷⁸. To *Słońce sprawiedliwości*, jak zauważa Ildefons z Toledo (zm. 667), świeci po to, aby w jego blasku ludzie mogli kroczyć prostą drogą⁷⁹. W komentarzu do listu do Efezjan Piotr Lombard (zm. ok. 1160-1164) dopowiada, że Chrystus jest nie tylko Słońcem sprawiedliwości, ale również Słońcem prawdy. Tą prawdą oświecona zostaje dusza człowieka, ilekroć Chrystus zamieszkuje w niej przez wiarę⁸⁰.

f) Matka wstawiająca się za grzesznymi – modlitwa po Komunii

Modlitwa po Komunii św., podobnie jak poprzednie, została zaczerpnięta z formularza o Najświętszej Maryji Pannie Pojednawczyni grzeszników⁸¹. Struktura jej jest taka sama jak modlitwy nad darami. Kierując wezwanie do Boga Ojca, kapłan wyraża wdzięczność za przyjęcie Ciała

⁷⁶ A. DEISSLER, *Zwölf Propheten III, Zefanja, Haggai, Sacharja, Maleachi*, w: *Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Altes Testament mit der Einheitsübersetzung...*, 336.

⁷⁷ J. KREMER, *Lukasevangelium*, w: *Die neue Echter Bibel, Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung...*, 34.

⁷⁸ *Hic est igitur sol novus qui claustra penetrat, inferna reserat, corda rimatur. Hic novus est sol qui spiritu suo vivificat mortua, corrupta reparat, suscitavit jam defuncta; vel qui calore suo purgat sordida, exurit fluida, decoquit vitiosa*; MAXIMUS TAURINENSIS, *Sermones in tres classes distributi: Sermo IV. De eodem natali II*, PL 57, 539.

⁷⁹ *Ecce sol justitiae, qui illuxit nobis, ut in lumine suo recto itinere gradiamur...*; HILDEFONSUS TOLETANUS, *Liber de itinere deserti, quo pergitur post baptismum*, PL 96, 177.

⁸⁰ *Noster sol justitiae et veritatis Christus est, cujus veritate anima illustratur cum in homine habitat per fidem*; PETRUS LOMBARDUS, *In epistolam ad Ephesios*, PL 192, 206.

⁸¹ Por. *Proprium Missarum Congregationis Missionariorum...*, 14.

i Krwi Chrystusa, które zostały tu określone jako sakrament pojednania⁸². W modlitwie tej zamieszczono dwie prośby: w pierwszej z nich błagano, aby wierni uzyskali łaskę przebaczenia (*miserationis tuae gratiam nobis conferant*), a w drugiej proszono o otrzymanie nagrody życia wiecznego (*praemium redemptionis aeternae*). To ostatnie wezwanie można odnaleźć już w jednej z modlitw dziennych zamieszczonych w lipcu w *Libelli* z Weroni⁸³. W mszale po Soborze Watykańskim II sformułowanie to występuje w Modlitwie nad darami odmawianej w okresie Adwentu⁸⁴. Maryjny charakter modlitwy po Komunii św. został podkreślony przez dodanie wezwania, aby wierni otrzymali te dary za wstawiennictwem Najświętszej Maryi Panny (*intercedente beatissima Virgine Maria*).

3. Podsumowanie

Analiza liturgiczno-teologiczna formularza mszalnego pozwoliła uwypuklić zasadnicze treści teologiczne, które są dość istotne, gdy chodzi o właściwe i poprawne kształtowanie pozaliturgicznej pobożności maryjnej. Kult maryjny bowiem, jak życzy sobie tego Sobór Watykański II, ma być oparty na solidnym fundamencie studium Pisma Świętego, Ojców i Doktorów oraz liturgii Kościoła. Porządek ten pozwala w sposób właściwy wyjaśnić dary i przywileje Bogarodzicy⁸⁵.

W tekstach liturgicznych formularza mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania została podkreślona prawda, że pojednanie ludzkości z Bogiem dokonało się w Chrystusie przez Jego mękę, śmierć i Zmartwychwstanie. To dzieło zbawienia zostało zainicjowane przez Boga Ojca, a u źródeł tej inicjatywy znajduje się Jego dar miłosierdzia. Te aspekty zostały przede wszystkim uwypuklone w czytaniach biblijnych, przywołujących myśl św. Pawła, że w Chrystusie Bóg pojednał świat ze sobą. Proklamacja Ewangelii ukazuje kulminacyjny moment pojednania, jakim

⁸² *Sumpsimus, Domine, sacramenta reconciliationis nostrae, corpus et sanguinem Filii tui: praesta, quaesumus, ut, intercedente beatissima Virgine Maria, et miseracionis tuae gratiam nobis conferant et praemium redemptionis aeternae*; CMBMV, 57. *Boże, nasz Ojcze, przyjęliśmy Sakrament naszego pojednania, Ciało i Krew Twojego Syna, spraw za wstawiennictwem Najświętszej Maryi Panny, abysmy przez ten Sakrament otrzymali łaskę przebaczenia i nagrodę życia wiecznego*; ZMNMP, 79.

⁸³ *Suscipe, quaesumus, domine, munera, quae de tuis offerimus collata beneficiis; et quod nostrae devotioni concedis effici temporalis, tuae nobis fiat praemium redemptionis aeternae*; L.C. MOHLBERG. *Sacramentarium Veronense (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80])*. Roma 1954, 74.

⁸⁴ Modlitwa ta odmawiana jest w I tygodniu adwentu: w niedzielę, w poniedziałek i w czwartek; MR 2002, 121-122, 125.

⁸⁵ Por. LG 67.

była śmierć na krzyżu. Podobnie elementy anamnetyczne modlitw podkreślają teocentryzm i chrystocentryzm dzieła pojednania.

W tekstach liturgicznych dzieło pojednania ludzkości w Chrystusie ukazano w całym spektrum historii zbawienia. Przedłożono je jako przymierze zawarte z Bogiem we Krwi Chrystusa. Jeszcze wyraźniej ta ciągłość przedstawiona jest w czytaniach formularza mszy o Najświętszej Maryi Pannie Pojednawczyni grzeszników, gdyż w pierwszym czytaniu nawiązano do przymierza Boga z Noem. Do tego tekstu nawiązuje werset śpiewu przed Ewangelią, ukazujący dzieło pojednania jako czyn miłosiernego Boga, wychodzącego nieustannie do człowieka. Pojednanie w Chrystusie ukazane zostało nie tylko jako nowy akt Przymierza, ale nowy akt stworzenia poprzez usunięcie starego porządku.

U podstaw tytułu Maryi jako Matki pojednania znajduje się prawda o macierzyństwie Maryi, która porodziła Syna – „Narzędzie” pojednania świata przez Ojca. W znaczeniu osobowym tytuł Matka pojednania można rozumieć jako Matka Jezusa, w którym spełnił się odwieczny plan miłosiernego Boga. Wielokrotnie te myśli przewijają się w treściach formularza. Maryjny aspekt nie pomniejsza roli Chrystusa, w którym dokończyło się pojednanie, gdyż wypływa ze ścisłego związku Matki i Jej Syna. Do używania tytułów Ucieczka grzesznych, Pojednawczyni grzeszników oraz Matka pojednania uprawnia fakt, że Maryja pod krzyżem stała się Matką całej ludzkości i dopełniła tam woli Ojca, którą przyjęła przez *fiat* w momencie Zwiastowania. Tytuły te używane były w teologii szczególnie od czasu średniowiecza.

Myśl św. Pawła wskazująca, że apostołom została przekazana rola pojednania ludzkości z Bogiem, pozwala również wskazać na czynne „jednanie” przez Maryję ludzi z Bogiem, które implikuje Jej wstawiennictwo. Na ten aspekt zwraca uwagę szczególnie modlitwa po komunii, gdzie kapłan prosi o orędownictwo Maryi, aby Bóg udzielił wierzącym łaski przebaczenia grzechów i wprowadzenia do życia wiecznego.

Teksty liturgiczne formularza mszalnego o Najświętszej Maryi Pannie Matce pojednania odpowiadają na wezwanie zamieszczone w Konstytucji dogmatycznej o Kościele, aby wszystkie dary, przywileje i tytuły Maryi odnosić do Chrystusa, który jest źródłem prawdy, świętości i pobożności⁸⁶. Umieszczenie tego formularza mszalnego w zbiorze przeznaczonym na Wielki Post pozwala spojrzeć na dzieło zbawienia dodatkowo przez

⁸⁶ Por. LG 67.

pryzmat maryjny i odkrywać nowe treści teologiczne dotyczące posoborowej mariologii. Takie ukierunkowanie skłania chrześcijan, aby nie tylko darzyć Matkę Pana uczuciem, ale naśladować Jej cnoty.

Ks. dr Waldemar Pałęcki MSF
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ul. Radziszewskiego 7
PL - 20-039 Lublin

e-mail: wpalecki@kul.pl

Beata Vergine Maria Madre della riconciliazione. L'analisi liturgico-teologica del formulario dalla Collezione delle messe sulla Beata Vergine Maria

(Riassunto)

L'opera di riconciliazione tra l'uomo e Dio è stata effettuata attraverso il Mistero Pasquale di Gesù. Allo stesso mistero è, inseparabilmente, legata la Madre del Redentore. La comunità della Chiesa ammira e loda nella persona della Vergine il frutto della redenzione ed, al contempo, percepisce in Maria il modello della gloria futura (SC 103).

L'Autore ha chiarito sia il significato sia il messaggio che determina il titolo che porta Maria e, cioè, la Madre della riconciliazione. Il fondamento di tale affermazione si appoggia, soprattutto, nella sua divina maternità, poichè è stata Lei a generare il Figlio quale strumento per riconciliare l'uomo con Dio.

In questa maniera, i testi liturgici presi dal formulario della Messa in onore alla Vergine, corrispondono a quanto affermato nella Costituzione dogmatica del Vaticano II sulla Chiesa *Lumen gentium*. Si tratta di attribuire tutti i doni nonché privilegi – con i quali è stata rivestita la Vergine – solo al Signore quale fonte della verità, pietà e santità.

Detto titolo, dal punto di vista mariano, mette in rilievo la mediazione della Madonna che intercede presso Dio a nostro favore, soprattutto, chiedendo che ci sia elargito il dono del perdono e della misericordia.